

REAȚIILE GENERALILOR ROMÂNI DUPĂ „DECLARAȚIA DE INDEPENDENȚĂ” DIN APRILIE 1964

PETRE OPRIȘ*, LAURA-ANTOANETA SAVA**

În august 1957, specialiștii sovietici au reușit să lanseze cu succes prima rachetă balistică intercontinentală. Succesul tehnic obținut le-a permis teoreticienilor militari de la Moscova să conceapă și să pună în aplicare o nouă doctrină a Armatei Roșii: așa-numita „doctrină Sokolovski”, care a fost impusă apoi și celorlalte state membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia (O.T.V.).

Subiectul respectiv și consecințele sale imediate au fost discutate la nivelurile politice și militare din România, fără a se oferi însă detalii publicului în momentul aplicării măsurilor sugerate de sovietici – de adaptarea forțelor armate române la viziunea colectivului condus de către mareșalul Vasili D. Sokolovski, despre ducerea războiului în viitor¹. De aceea, ne-am propus să aprofundăm tema respectivă pentru a afla detalii despre măsurile adoptate la începutul anilor 1960, la nivelul armatei române, care au fost actorii principali, cum și de ce s-au desfășurat achizițiile și schimburile de armament, tehnică de luptă, echipamente și muniții, dintre România și URSS. O parte dintre informații au fost comentate de generalii armatei române la reuniunea plenară a activului

* Locotenent-colonel (r.), dr.; e-mail: petreopris@yahoo.com

** Cercetător științific III, drd., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: savaantoaneta@yahoo.com

¹ Mareșalul Vasili D. Sokolovski a definit împreună cu un grup de teoreticieni sovietici tipul de acțiune strategică la care urma să apeleze Armata Roșie în cazul declanșării unui conflict militar. Acesta a promovat ofensiva strategică drept unic mod de acțiune pentru armata URSS. Ofensiva urma să fie declanșată chiar de la începutul conflagrației pentru a evita posibilele distrugerii care rezultau în urma desfășurării operațiunilor militare pe propriul teritoriu (incluzând în acel areal și țările aliate cu URSS, membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia). În același timp, mareșalul Vasili D. Sokolovski s-a pronunțat împotriva desfășurării acțiunilor strategice defensive, în următorii termeni: „Armata sovietică trebuie să studieze apărarea, să știe să o aplice pentru a stăpâni toate formele de acțiuni militare. Avem însă în vedere apărarea pe scară operativă și tactică. În ceea ce privește apărarea strategică și strategia defensivă, acestea trebuie respinse cu hotărâre, ca fiind deosebit de periculoase pentru țară”. Mareșalul a precizat și noile mijloace pe care urma să le folosească Armata Roșie pentru îndeplinirea obiectivelor strategiei militare sovietice: „Acum rolul principal va reveni trupelor de rachete cu destinație strategică, aviației cu acțiune îndepărtată și submarinelor înzestrate cu rachete, care vor folosi toate arma nucleară, bineînțeles, dacă Uniunea Sovietică va fi silită să recurgă la această armă. Or, este greu să califici loviturile date de trupele de rachete ca fiind acțiuni ofensive sau de apărare. Acțiunile trupelor de rachete vor avea întotdeauna un caracter decisiv și în niciun caz de apărare, indiferent dacă pe frontul terestru trupele atacă sau se apără” (*Strategia militară*, coordonator: mareșal V. D. Sokolovski, București, Editura Militară, 1972, pp. 353-354.

de comandă și de partid al Forțelor Armate ale R.P.R. (București, 4-6 mai 1964), iar în studiul nostru vom insista asupra acestor elemente inedite, explicând în prealabil evoluția situației militare a României până la acel moment.

Licențe sovietice de fabricație pentru produse militare

La începutul anilor 1960, noua doctrină militară sovietică a generat schimbări în ceea ce privea înzestrarea tuturor armatelor din Organizația Tratatului de la Varșovia. Efectivele militare ale statelor membre ale alianței au scăzut în mod semnificativ. În același timp, o parte din tehnica de luptă convențională, produsă mai ales în uzinele din URSS, precum și o parte din cea existentă deja în dotarea unor unități ale Armatei Roșii au ajuns în arsenalul unor țări membre ale O.T.V., inclusiv în România. Apoi, la ședința miniștrilor Apărării din statele aliate (Moscova, 17 martie 1961)² s-a stabilit modificarea numărului și compunerii forțelor armate aflate la dispoziția O.T.V.³. Două săptămâni mai târziu, în capitala Uniunii Sovietice a fost semnat un nou protocol secret al Tratatului de la Varșovia.

La reuniunea Comitetului Politic Consultativ al O.T.V. (Moscova, 28-29 martie 1961), s-a stabilit ca Ministerele Apărării și Comitetele de Stat ale Planificării economice din statele membre ale O.T.V., în colaborare cu Comandamentul Forțelor Armate Unite, să precizeze în termen de două luni, pe baza propunerilor orientative prezentate la ședința Comisiei C.A.E.R pentru industria de apărare a țărilor din O.T.V. (Moscova, 17 martie 1961), volumul producției militare a fiecărui stat din alianță și cantitățile de tehnică militară care puteau fi livrate reciproc, în perioada 1962-1965. Ulterior, aceleași state urmau să stabilească, prin negocieri bilaterale, datele exacte privind cantitățile și termenele de furnizare a tehnicii militare în cadrul alianței.

În concordanță cu hotărârile adoptate la Moscova, prim-ministrul Ion Gh. Maurer i-a trimis, la 15 aprilie 1961, o scrisoare lui Nikita Hrușciov, rugându-l să aprobe trimiterea în România a unor licențe de fabricație pentru câteva produse militare sovietice. În răspunsul din 7 iulie 1961, liderul guvernului de la Moscova a precizat că este de acord cu punerea la dispoziție a licențelor și documentației tehnice necesare pentru fabricarea în România a transportorului blindat sovietic BTR-60 P, stației radio R-126 (destinată comunicării la nivelurile grupă-pluton de infanterie, precum și echipajelor care utilizau instalațiile 2 P-26 și 2 P-27 pentru a lansa rachete antitanc dirijate 3M6

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 35/1962, f. 28. Cf. Vojtech Mastny, Malcolm Byrne, *A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact, 1955-1991*, National Security Archive Cold War Reader and the Center for Security Studies at ETH Zurich, Central European University Press, Budapest and New York, 2005, pp. 116-117.

³ Cf. Petre Opriș, *Noiembrie 1962. România propune modificarea Protocolului adițional secret al Tratatului de la Varșovia*, în: „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, an VIII, nr. 1 (27)/2005, pp. 19-25.

„SMEL”), a pistolului-mitralieră AKM-47 (cal. 7,62 mm) și a puștii-mitralieră RPK (cal. 7,62 mm)⁴.

Despre alte stații radio sovietice dorite de autoritățile militare române – R-105 M („Parus 3”, necesară pentru rețelele de transmisiuni ale unităților și subunităților de infanterie), R-108 M („Parus 2”, pentru rețelele unităților de artilerie) și R-109 M („Parus 1”, pentru rețelele artileriei antiaeriene) – se cunoaște faptul că prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer a solicitat, tot la 15 aprilie 1961, licența de fabricație a acestora, împreună cu cele pentru stația radio R-126, pistolul-mitralieră AKM-47, mitraliera PKM, pușca-mitralieră RPK, aruncătorul de grenade antitanc RPG-7 și transportorul blindat BTR-60 P.

Deși Nikita Hrușciov a răspuns favorabil pentru expedierea unor licențe cerute de Ion Gheorghe Maurer, liderul politic sovietic a menționat, în același timp, astfel: „Transmiterea în prezent a documentației tehnice pentru mitraliera unificată [PKM] „Kalașnikov”, aruncătorul de grenade antitanc de mână „RPG-7” și muniții pentru el, precum și pentru stația de radio „Parus” [variante M] nu este posibilă, întrucât documentația tehnică pentru mitraliera unificată [PKM] și aruncătorul de grenade nu este încă pusă la punct, iar documentația tehnică pentru stația de radio „Parus” [variante M] nu este verificată în producția de serie. Guvernul sovietic este de acord să reia examinarea acestei probleme după punerea la punct a documentației respective”⁵.

Pe baza documentației tehnice sovietice, primite în 1961, la uzina de armament de la Cugir (jud. Alba) a început, după doi ani, fabricarea în serie a pistolului-mitralieră AKM-47 (md. 1963)⁶, utilizându-se experiența inginerilor și muncitorilor români care, deja, produceau mitraliere antiaeriene sovietice ZPU-2 și ZPU-4 (redenumite MR-2, respectiv MR-4 în România și omologate în anul 1957), precum și carabine sovietice SKS (cal. 7,62 mm, model 1945, fabricate la Cugir în perioada 1957-1962). Producția de armament de infanterie s-a diversificat în 1964, prin începerea fabricației, tot sub licență sovietică, a puștii-mitralieră RPK (model 1964), urmată de cea a pistolului-mitralieră AKMS (cal. 7,62 mm, model 1965, cu pat rabatabil), a mitralierei sovietice PKM, de companie (cal. 7,62 mm, model 1966) și a puștii românești semiautomate cu lunetă (cal. 7,62 mm, model 1974)⁷.

⁴ Mihai Croitor, Sanda Borșa, *Triunghiul suspiciunii. Gheorghiu-Dej, Hrușciov și Tito (1954-1964)*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2014, pp. 93-94.

⁵ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe*, Alfabetice – Gheorghiu-Dej, dosar nr. 12U/1961, f. 24.

⁶ Destinat unităților armatei române, pistolul-mitralieră AKM a fost introdus treptat și în dotarea Gărzilor Patriotice, la începutul anilor 1970, în locul pistolului-mitralieră „Orița” (cal. 9 mm, model 1943).

⁷ Pentru executarea focului pe timp de noapte și în condiții scăzute de iluminare a obiectivului, pușca semiautomată era echipată cu o lunetă, care avea ca surse de energie bateriile clasice R6 (de 1,5 V) sau tritium reactiv (cu un timp de înjumătățire a performanțelor energetice de 12 ani). Luneta respectivă a fost fabricată în serie la Întreprinderea Optică Română din București, începând cu anul 1974.

Înlocuirea tehnicii de luptă, armamentului și a munițiilor

Deși generalul de armată Leontin Sălăjan a propus conducerii C.C. al P.M.R., la 22 martie 1961, înlocuirea treptată, până în anul 1965, a tunurilor antitanc sovietice ZiS-2 (model 1943, cal. 57 mm) de la batalioane, precum și a autotunurilor SU-76 de la regimente, cu instalații sovietice 2 P-26 și 2 P-27, de lansare a rachetelor antitanc 3M6 „ȘMEL”, operațiunea s-a desfășurat cu dificultate din cauza resurselor financiare limitate ale autorităților de la București. Modelul respectiv de autotun a fost importat din URSS începând din anul 1949, ca urmare a unui acord semnat la 4 iunie 1949, din partea României, de către generalul-maior Romulus Costescu. Cu acel prilej a fost stabilită livrarea primelor cantități de tehnică de luptă sovietică și pentru alte unități militare române – excepțiile fiind Divizia 1 Voluntari „Tudor Vladimirescu-Debrețin” și Divizia 2 Voluntari „Horea, Cloșca și Crișan”, create de autoritățile de la Moscova pe teritoriul URSS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și care au primit tehnică de luptă sovietică în momentul înființării lor (2 octombrie 1943, respectiv 12 aprilie 1945). În documentul semnat în 1949, de către comandantul artileriei armatei române s-au menționat următoarele produse militare care se importau din URSS: 102 autotunuri SU-76 (76 de exemplare au fost încărcate în vagoane de cale ferată și trimise, în 1949, în România, iar restul în anul următor), 80 de tancuri T-34/85 (model 1944), 84 de tunuri-obuziere ML-20, model 1937, cal. 152 mm (60 de bucăți livrate în 1949), 100 de obuziere M-30, model 1938, cal. 122 mm (60 de exemplare au ajuns în România în anul 1949), 42 de tunuri antiaeriene 52-K (model 1939, cal. 85 mm) și zece aparate PUAZO-6 pentru dirijarea focului acelor piese de artilerie antiaeriană⁸.

Tot în 1949, în a doua parte a anului, autoritățile de la București au primit din Uniunea Sovietică 135 de autocamioane ZiS-151 (pentru a tracta piesele de artilerie), 154 de autocamioane ZiS-150 (pentru transportul infanteriei), 22 de tractoare S-80 „Stalineț” (pentru Regimentul 8 Artilerie Grea), 88 de autoturisme de teren GAZ-67, 118 motociclete (pentru curieri) și cinci automobile de lux ZiS-110 (pentru transportul politicienilor în România)⁹. În anul următor, s-au importat din URSS și 570 de tunuri antitanc (304 exemplare

⁸ Serviciul Istoric al Armatei (în continuare: S.I.A.), *fond Comandamentul Artileriei*, rola 3.2682, c. 207.

⁹ Într-un document emis la 3 iunie 1952 și semnat de Gh. Gheorghiu-Dej, Alexandru Moghioroș, Iosif Chișinevschi, Gheorghe Apostol și Miron Constantinescu s-a menționat astfel: „În deplasarea zilnică[,] membrii Secretariatului C.C. vor folosi ziua și noaptea, atât în oraș, cât și în afara orașului, numai mașini blindate” (*Istoria comunismului din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, (ed.) Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, București, Editura Humanitas, 2009, p. 378).

În acea perioadă, liderii politici de la București utilizau în mod curent vehicule sovietice „ZiS-110” (de lux) și „ZiS-115” (blindate), precum și limuzine americane „Buick Super” (Serie 50, model 1949) și „Chevrolet Stylemaster” (model 1948). Autoritățile române au planificat importarea din SUA a trei „Chevrolet” și două „Buick” la sfârșitul lunii noiembrie 1947, iar livrarea a fost stabilită, inițial, pentru sfârșitul lunii martie 1948.

având calibrul 45 mm, restul fiind de calibru 57 mm), 208 obuziere, 162 de tunuri cal. 76,2 mm și 316 piese A.A. cal. 25 mm (29 mai 1950).

Până la sfârșitul anului 1952, au mai fost primite din URSS numeroase tancuri T-34/85, autotunuri SU-76 și SU-85, 20 de autotunuri grele ISU-152, 31 de tractoare S-80 „Stalineț” și 112 autocamioane ZiS-151, iar din Cehoslovacia, a început livrarea a 24 de aruncătoare de proiectile reactive nedirijate R-2 (cu 32 de ghidaje, cal. 130 mm), montate pe autocamioane sovietice ZiS-151, în scopul înființării, la 15 august 1953, a Divizionului 399 Aruncătoare cu Reacție (la Bacău) și a Divizionului 424 Aruncătoare cu Reacție (la Târgu Mureș) – subunități independente aflate în organica Diviziei 43 Obuziere, subordonată Comandamentului Artileriei Forțelor Armate.

Ulterior, la 28 iulie 1954, Gheorghe Gheorghiu-Dej a solicitat sprijinul lui Gheorghiu Malenkov, în scopul livrării rapide, pentru unitățile militare române, a zece avioane de școală și antrenament MiG-15 UTI, 300 de parașute „Racheta”, două stații de radiolocație (P-8, respectiv P-20 „Periskop”), 12 tunuri de câmp A-19 (model 1931, cal. 122 mm), 12 tunuri antiaeriene 52-K (model 1939, cal. 85 mm), 12 tunuri antiaeriene KS-19 (model 1947, cal. 100 mm) și 15 autoturisme de teren GAZ-69. Liderul politic român dorea ca avioanele MiG-15 UTI și parașutele să fie livrate de Uniunea Sovietică pe baza unui credit, România urmând să le achite pe parcursul a zece ani, începând de la 1 ianuarie 1955¹⁰.

Deoarece autoritățile de la București au constatat, la începutul anilor 1950, faptul că ritmul de livrare a autocamioanelor sovietice și cehoslovace pentru economia și armata României era mai mic decât așteptările politicianilor români, Chivu Stoica a amintit despre această problemă în discuția cu Gheorghiu Malenkov (Moscova, 13 iulie 1953). Anterior intervenției lui Chivu Stoica, prim-ministrul sovietic îi sfătuisese pe membrii delegației conduse de Gh. Gheorghiu-Dej să amâne ori să contramandeze construirea uzinei „Steagul Roșu” la Brașov, unde urmau să fie produse autocamioane ZiS-150 (SR-101), sub licență sovietică¹¹.

¹⁰ S.I.A., *fond Marele Stat Major – Secția Secretariat*, rola 6.1480, c. 586; 594; Idem, *fond Marele Stat Major – Secția Auto, Blindate, Spatele Armatei*, rola 2.2218, c. 87, 119, 142, 150, 157, 204; Idem, rola 2.2217, c. 238, 260.

¹¹ Cezar Stanciu, *Frăția socialistă. Politica RPR față de țările „lagărului socialist”, 1948-1964*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2009, p. 95. Varianta românească a ZiS-150 a fost denumită SR-101 și, la 12 octombrie 1954, primul autocamion de acel tip, fabricat în serie la Brașov, a ieșit pe poarta uzinei. Până la sfârșitul acelui an, s-au produs circa 700 de exemplare (fabricate manual, în proporție de 70%), iar pentru 1955, s-a planificat realizarea a 3.000 de autocamioane și 1.500 de motoare. Acel ritm nu a fost atins din cauza lipsei de personal muncitor calificat, în primăvara anului 1955 reușindu-se fabricarea lunară a doar 150 de autocamioane și 80 de motoare pentru acestea, de către 5.892 de salariați (din care 3.333 erau din personalul auxiliar al uzinei din Brașov, o parte dintre ei fiind scutită medical pentru prestarea de muncă normală și grea). În plus, normele de producție experimentale din 1954 au fost menținute în prima parte a anului următor, fapt ce a condus la depășirea lor foarte ușor de către personalul calificat și, pe cale

Autoritățile de la București nu au renunțat la ideea respectivă și Anastas Mikoian a încercat, la rândul său, să tempereze visele liderilor politici de la București (Moscova, 29 ianuarie 1954), declarând: „Să nu credeți că nu vrem să producem autocamioane, *faceți cum credeți, dar vă atragem atențiunea că fabrica va lucra în pierdere. Mai bine ați importa camioane din CSR (Republica Socialistă Cehoslovacia – n.n.), cehii produc camioane foarte bune* (subl. n.)”¹².

Cu toate că SR-101 avea probleme calitative, armata română a primit două exemplare, în anul 1955 (pentru probe), 31 de camioane, în 1956, iar în anul următor s-au achiziționat 200 de exemplare. Autoritățile de la București au constatat însă faptul că prețul de producție al unui autocamion SR-101 era foarte mare din cauza fabricării sale într-o serie mică, iar uzura morală a modelului era accentuată. În consecință, la Brașov a început, în anul 1958, programul de proiectare a unui nou autocamion: SR-131 „Carpați”. La acesta au contribuit atât ingineri români, cât și specialiști ai firmei franceze „Chausson”. Apoi, programul respectiv a fost dezvoltat în scopul fabricării autocamioanelor SR-132 „Carpați” și SR-114 M „Bucegi” – destinate modernizării parcului auto al armatei române, în anii ‘60.

Ca urmare a hotărârilor adoptate la Moscova în luna martie 1961, generalul Leontin Sălăjan a trimis, la 10 iulie 1961, un raport la Secretariatul C.C. al P.M.R., în care a solicitat aprobarea pentru efectuarea unui schimb de armament și muniții de infanterie între România și URSS, în perioada 1961-1962. În documentul respectiv, ministrul Forțelor Armate a menționat faptul că Uniunea Sovietică oferea României cantități mari de tehnică de luptă, armament și muniții, astfel: 200 de tancuri T 34/85 (fiecare cu câte trei unități de foc); 240 de tunuri antiaeriene S-60, cal. 57 mm și 168 de tunuri antiaeriene KS-19, cal. 100 mm (fiecare cu câte cinci unități de foc); 8.150 de carabine Mosin-Nagant (cal. 7,62 mm, model 1944); 1.170 de puști-mitraliere RPD (cal. 7,62 mm); 167 de mitraliere de companie RP-46 (cal. 7,62 mm); 200 de mitraliere SG-43 „Goriunov”, montate pe afet mobil (cal. 7,62 mm); 55.217.000 de cartușe, cal. 7,62 mm, pentru carabina Mosin-Nagant, pușca-mitralieră RPD și mitralierele SG-43 și RP-46; 68 de sisteme PUAZO-6 de dirijare a focului tunurilor antiaeriene S-60, împreună cu 68 de telemetre pentru măsurarea altitudinii. Cele 200 de tancuri T-34/85, oferite gratuit, aveau un grad de uzură de 34%, fiind, probabil, în înzestrarea unor unități ale armatei sovietice. Valoarea lotului de tancuri, împreună cu muniția aferentă, a fost estimată la aproximativ 120 de milioane de lei.

de consecință, la creșterea exagerată a fondului de salarii. Pentru detalii, vezi A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secția Economică*, dosar nr. 28/1955, ff. 1-2.

Treptat, ritmul de lucru a evoluat și, în 1959, s-a ajuns la nivelul de 6.000 de autocamioane realizate într-un singur an.

¹² Idem, *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 153/1954, ff. 16-17. *Apud* Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 99.

La rândul lor, autoritățile militare de la București erau de acord să trimită în Uniunea Sovietică „armament de modele vechi și străine” și muniție de fabricație germană, cehă și belgiană, astfel: 240 de tunuri antiaeriene sovietice 61-K (model 1939, cal. 37 mm) și 168 de tunuri antiaeriene sovietice 52-K, model 1939, cal. 85 mm (fiecare cu câte cinci unități de foc); 8.150 de puști Z.B.; 1.170 de puști-mitraliere Z.B. și 367 de mitraliere Z.B., cal. 7,92 mm; 55.217.000 de cartușe (cal. 7,92 mm) pentru puști, puști-mitralieră și mitraliere de tipul Z.B.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a aprobat propunerea prezentată de generalul de armată Leontin Sălăjan și susținută de Gheorghe Apostol, iar schimbul respectiv s-a realizat după ce ambele părți au efectuat o revizie generală a întregului armament și a muniției, în uzinele și atelierelor proprii¹³. Cele 200 de tancuri T-34/85 au ajuns la șase batalioane românești și, din septembrie 1968, au fost utilizate pentru a înzestra anumite unități ale noilor Divizii 57 Tancuri, 67 și 81 Mecanizate: R. 2 Mc. (amplasat la București și subordonat Diviziei 57 Tancuri); R. 321 Mc. (Râmnicu Sărat), R. 301 Mc. (Galați) și R. 282 Mc. (Focșani), aflate în compunerea Diviziei 67 Mecanizate; R. 223 Mc. (Dej), R. 221 Mc. (Bistrița) și R. 227 Mc. (Someșeni), subordonate Diviziei 81 Mecanizate. Aceasta a fost una dintre măsurile urgente aplicate de autoritățile de la București, după invadarea Cehoslovaciei de către unități militare din cinci state ale Organizației Tratatului de la Varșovia, în noaptea de 20 spre 21 august 1968.

Pentru liderii de la Moscova, schimbul de armament și muniții dintre URSS și România, realizat în perioada 1961-1962, a avut următoarele avantaje:

– unitățile armatei sovietice au cedat armament, tehnică de luptă și muniții unui stat aliat și, probabil, au dorit să primească, în schimb, echipamente moderne, fabricate în uzinele sovietice sau provenite din stocurile existente în URSS. Deoarece Nikita Hrușciiov urmărea să scadă efectivele militare convenționale ale URSS și să aloce o parte din economiile obținute pentru dezvoltarea cercetării în anumite domenii de vârf (aviație, rachete și submarine), este posibil ca unitățile care au trimis în România arsenalul lor (uzat moral) să fi fost, apoi, reorganizate sau chiar desființate;

– armata română era menținută într-o stare de dependență față de piesele de schimb ale echipamentelor militare primite din URSS. Totodată, se consolida relația de colaborare dintre cele două state și, în mod implicit, liderii de la Kremlin puteau exercita o influență foarte mare în relațiile autorităților de la București cu alte țări;

¹³ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 39/1961, ff. 1-5, 41-44. Pentru conținutul complet al documentelor, vezi și Petre Opriș, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2007, pp. 155-158, 165-169.

– modelele vechi de armament și muniții, trimise de România în URSS, între anii 1961-1962, puteau fi expediate de liderii politici și militari de la Moscova în diferite state din Africa, Asia și America Latină, unor grupuri de revoluționari pro-marxiști¹⁴.

După doi ani, mareșalul Andrei Greciko a solicitat acordul participanților la reuniunea Comitetului Politic Consultativ al O.T.V. (Moscova, 26 iulie 1963) pentru îmbunătățirea dotării cu tehnică de luptă modernă și dezvoltarea armatelor statelor din alianță. Printre altele, comandantul Forțelor Armate Unite a propus introducerea în arsenalul O.T.V., treptat, a unui nou model de tanc (probabil T-62), în locul tancului T-34/85 (uzat moral). Generalul Leontin Sălăjan a obiectat imediat și a fost sprijinit, în intervenția sa, de către Gheorghe Gheorghiu-Dej. În discuția pe care a avut-o cu mareșalul sovietic, liderul politic român a admis că nu era bine „să rămânem cu tancul T-34 până în 1970”, dar problema trebuia studiată în continuare (cu alte cuvinte, amânată) deoarece lucrările de pregătire a teritoriului României pentru apărare costau enorm (12 miliarde de lei) și aveau termen de finalizare anul 1970. Poziția reprezentanților României a fost aprobată în plenul reuniunii chiar de către Nikita Hrușciiov. Conform declarației lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul politic sovietic ar fi spus: „Eu sunt de acord, consider juste observațiile tovarășilor români, a[le] tov. Sălăjan”¹⁵.

De remarcat este și faptul că, în anul 1959, armata română avea deja 935 de tancuri T-34 (echipate cu tunuri cal. 85 mm) și a mai primit în înzestrare șase tancuri T-54 A – repartizate unui pluton din Divizia 1 Mecanizată (cinci exemplare) și Școlii de Ofițeri de Tancuri de la Pitești. Greutățile înregistrate în privința asigurării pieselor de schimb și reparațiilor au determinat Ministerul Forțelor Armate să propună, în anul 1962, schimbarea tuturor tancurilor T-54 A cu T-34/85. Astfel, în ianuarie 1963, trei specialiști români au fost trimiși în Polonia, Bulgaria și Cehoslovacia pentru a analiza ofertele de schimb și

¹⁴ În cursul convorbirilor care au avut loc la București, la 26 martie 1965, dintre gazdele române și delegația chineză care a participat la funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-ministrul Zhou Enlai declara: „Anul trecut, *Uniunea Sovietică a trimis armament pentru [forțele Vietcong din] Vietnamul de Sud: cam 60-70 de mii de puști. Ce fel de puști erau acestea? Erau niște puști nemțești pe care Uniunea Sovietică le-a capturat de la trupele naziste în cel de-al Doilea Război Mondial, arme ce nu pot fi folosite. Tovarășii vietnamezi, care sunt foarte cinștiți, au trimis foarte mulți oameni să controleze aceste puști; aceștia au găsit numai aproximativ 10 mii de puști ce puteau fi folosite. Dar și acestea erau foarte grele. Noi le-am spus să le trimită înapoi, dar ei ne-au răspuns că nu au curajul, că mai bine le lasă în muzeu (subl. n.)” (*Relațiile româno-chineze 1880-1974. Documente*, Ministerul Afacerilor Externe și Arhivele Naționale din România, coord. ambasador Romulus I. Budura, București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 2005, p. 699.*

¹⁵ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 41/1963, ff. 49, 51. Pentru alte relatări ale unor martori oculari (generalul-maior Vasile Ionel, generalul de armată Leontin Sălăjan și contraamiralul Grigore Marteș), vezi Anexele 1 și 2.

România a renunțat la achiziționarea a 423 de tancuri T-54 A din Polonia, în favoarea modelului T-55 – produs, inițial, doar în URSS¹⁶.

Este posibil ca ministrul român al Forțelor Armate să se fi opus, la Moscova, în iulie 1963, importării unui nou tip de tanc sovietic, deoarece un T-62 costa de două ori mai mult decât un T-55, iar armata română primise deja în anul precedent primul lot de tancuri T-55, concomitent cu desfășurarea unui proces de modernizare a tancurilor T-34/85, aflate deja în număr mare în România. Primele T-55 au ajuns la Regimentul 1 Tancuri, care avea sediul la Târgoviște și era comandat de maiorul Nicolae Croicu¹⁷. La rândul lor, omologii lui Leontin Sălăjan din Polonia și Cehoslovacia au refuzat să cumpere tancul T-62, la începutul anilor 1960, din cauza prețului său foarte ridicat. Ulterior, la parada desfășurată la București, cu prilejul sărbătoririi zilei naționale a Republicii Populare Române (23 august 1964), militarii români au defilat și cu un detașament de tancuri moderne T-55.

Mărturii despre criza rachetelor nucleare sovietice din Cuba (1962)

Redeșteptarea sentimentului național al poporului român după anul 1958 a fost realizată cu pași mici, astfel încât autoritățile comuniste de la București să nu fie învinuite de faptul că adoptă o atitudine antisovietică. Fiind conștient că o dispută deschisă cu Nikita Hrușciov nu îl avantaja, Gheorghe Gheorghiu-Dej nu a protestat oficial față de atitudinea pe care au avut-o sovieticii în timpul crizei rachetelor din Cuba. Doi ani mai târziu, liderul politic român a utilizat *Declarația Plenarei lărgite a Comitetului Central al P.M.R. din aprilie 1964* pentru a se proteja de posibilele intervenții în România ale politicianilor, economiștilor și militarilor sovietici¹⁸.

La câteva zile după încheierea dezbaterilor în Plenara lărgită a C.C. al P.M.R., din 15-22 aprilie 1964, a avut loc o reuniune a activului de comandă și de partid al Forțelor Armate ale R.P.R. (București, 4-6 mai 1964)¹⁹. Atunci, generalii Leontin Sălăjan și Ion Tutoveanu au criticat dur ingerințele săvârșite de sovietici în armata română și s-au referit în mod special la criza rachetelor nucleare sovietice instalate în secret în Cuba – deși tot ei s-au aflat la conducerea armatei române în octombrie 1962. La rândul lor, alți generali și ofițeri români

¹⁶ Gavriil Preda, Petre Opreș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. II (1962-1968), București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2009, p. 100.

¹⁷ Lt. col. Ifim Trofimov, *Tancurile târgoviștene, între o istorie glorioasă și perspective*, în: „La posturi” (revista Școlii de aplicație pentru tancuri și auto „Mihai Viteazul” – Pitești), nr. 3 (41)/martie 2004, p. 8.

¹⁸ Vezi Dan Cătănuș, *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez, 1957-1965*, volumul I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004, p. 356.

¹⁹ Pentru tabelul nominal cu șefii de direcții din Marele Stat Major, locțiitorii acestora, șefii de secții, precum și secretarii comitetelor și birourilor organizațiilor de bază partid convocați la adunarea activului de partid pe armată (București, 4-6 mai 1964), vezi Gavriil Preda, Petre Opreș, *op. cit.*, pp. 129-133.

au menționat date despre problemele înregistrate în relațiile militare dintre România și URSS, în perioada 1950-1964 – printre aceștia aflându-se generalii Vasile Ionel, Laurențiu Cupșa²⁰, Ion Ioniță²¹, Ion Stoian, Vasile Alexe, Vasile Cutoiu, contraamiralul Grigore Marteș²², colonelul ing. Ștefan Ispas și căpitanul rg. I Ioan Negoită²³.

Este posibil ca ministrul Forțelor Armate și primul său adjunct să fi uitat de faptul că au participat la o adunare desfășurată la Teatrul Casei Centrale a Sindicatelor din București (24 octombrie 1962), cu prilejul sărbătoririi Zilei Forțelor Armate. Aflându-se la conducerea acelei reuniuni, generalul Leontin Sălăjan a girat cuvântarea rostită de generalul-locotenent Ion Ioniță, chiar în timpul desfășurării crizei rachetelor nucleare sovietice instalate în Cuba²⁴.

Revenind la reuniunea activului de comandă și de partid al Forțelor Armate ale R.P.R. (București, 4-6 mai 1964), se cuvine să fie redade amintirile generalilor Leontin Sălăjan și Ion Tutoveanu despre criza din Marea Caraibilor, din toamna anului 1962 – marcate de ipocrizie și greșeli de exprimare în limba română. De exemplu, Leontin Sălăjan a declarat: „Și în afară de problemele

²⁰ S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 250-251. Vezi și Petre Opriș, Laura-Antoaneta Sava, *Un document inedit despre reorganizarea armatei române (martie 1961)*, în: „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 26, București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 249-250.

²¹ S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, f. 154. Vezi și Petre Opriș, Laura-Antoaneta Sava, *op. cit.*, p. 249.

²² S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, f. 220. Vezi și Petre Opriș, Laura-Antoaneta Sava, *op. cit.*, pp. 254-255.

²³ S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 442-444. Vezi Anexa 3.

²⁴ Comandantul Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului (și viitor ministru al Forțelor Armate) a declarat cu acel prilej astfel: „Faptele dovedesc că imperialismul american pregătește intens o nouă agresiune armată împotriva eroicului popor cuban. *Recent, președintele Kennedy*, prin declarația făcută, a anunțat constituirea unui embargou sever asupra tuturor categoriilor de armament care se transportă în Cuba, dispunerea de a se efectua o supraveghere minuțioasă continuă asupra teritoriului Cubei și a creșterii potențialului ei militar, trimiterea de întăriri la baza militară americană [de la] Guantanamo, precum și ordinul dat forțelor armate ale SUA „să fie gata” pentru orice eventualitate!

Acestea sunt acțiuni agresive fără precedent, ele reprezintă o încălcare brutală a Cartei ONU și a legalității internaționale, un act de agravare a încordării, o încercare de a înăbuși libertatea și dreptul poporului cuban de a decide soarta sa. *Guvernul Uniunii Sovietice, Ministerul Apărării al URSS, Comandamentul Suprem al Forțelor Armate Unite ale Tratatului de la Varșovia*, au luat măsurile necesare menite să ducă la ridicarea capacității de luptă a forțelor armate, pentru a fi gata oricând să zădărnicească planurile agresive ale cercurilor imperialiste din SUA, pentru a da un răspuns demn agresorului.

Poporul nostru, unindu-și glasul cu cel al tuturor popoarelor iubitoare de pace, ridică protestul său energic față de acțiunile agresive ale SUA, își manifestă aprobarea față de Declarația Guvernului Sovietic și deplina solidaritate cu poporul cuban prieten, își exprimă hotărârea neclintită de a face și pe mai departe tot ce depinde de el pentru zădărnicierea uneltirilor agresive ale cercurilor imperialiste, pentru menținerea și întărirea păcii în lume (subl. n.)”; Idem, *fond 3.226*, dosar nr. 51/1962, ff. 143.

acestea de imixtiuni modul de activitate s-a vorbit aici. *Cum era cu prilejul evenimentelor din Cuba – Marea Caraibilor – s-a arătat și asta e un moment foarte important care l-am și spus, tov. Gheorghiu i-a relatat tov. Hrușciiov, dar cum e posibil, ne pui în pragul războiului, eram la un pas, într-adevăr aveai impresia că aici începe o încăierare și nu știi, ba chiar când tov. Gheorghiu venea din Asia, se oprește la Moscova îi spune, noi nu lăsăm, facem acuma o demonstrație de forță, le arătăm noi, ce crede ei (sic!) că așa și pe dincolo, până ajunge acasă, auzim că s-a mai schimbat și noi socotim suntem de acord, partidul nostru e de acord, am și comentat în presă; hotărârea a fost justă, în ultimă instanță totuși trebuia apărută pacea. Ca să începi o catastrofă mondială, să ne atragă pe toți, nu face, mai mult pierzi decât toată Cuba, tovarăși. Ce rost avea? Și nici nu era necesar, nu era necesară toată învălmășeala aia care au făcut-o ei acolo (subl. n.)²⁵.*

La rândul său, prim-adjunctul ministrului Forțelor Armate și șef al Marelui Stat Major a prezentat punctul său de vedere privind situația în care s-a aflat armata română în timpul crizei respective, astfel: „Amestecurile în treburile noastre interne și o manifestare de șovinism de mare putere a Uniunii Sovietice s-a dovedit cu ocazia conflictului din Marea Caraibilor. Cu această ocazie am fost puși în același timp în fața unui fapt împlinit. Va să zică peste capul nostru s-au rezolvat o serie întreagă de probleme sau o serie întreagă de hotărâri în necunoștință de cauză [...] Comandamentul Forțelor Armate Unite a ordonat ridicarea capacității de luptă a forțelor noastre armate cu ocazia evenimentelor din Marea Caraibilor, fără o prealabilă consultare a guvernelor respective. S-au încălcat prevederile Tratatului de la Varșovia, care arată în mod expres obligativitatea consultărilor și acordului guvernului respectiv în problema păcii și în problema războiului. Este un articol clar, precis, care prevede această stipulație în tratat. Ori acest lucru nu a avut loc și s-au dat dispozițiuni și ordine fără ca să fim consultați în nici una din aceste probleme [...] Deci încă de atunci de când s-au dus rachetele, s-au luat o serie întreagă de măsuri militare în Cuba, nu a fost consultată conducerea noastră de partid și stat. Însă atunci probabil că ei s-au gândit la o, conducerea sovietică, la un oarecare conflict care ar putea și au gândit și la anumite măsuri, măsuri care până la urmă au fost comunicate nouă pentru a le lua. Dar însăși problema inițială, în problema inițială, de la început noi nu am fost consultați. Aceasta este o încălcare flagrantă și noi cu acest lucru nu suntem de acord și sigur că fără îndoială măsurile corespunzătoare se vor lua [...] E unul dintre elementele foarte importante, într-adevăr care a arătat recent acuma. Că am putea să luăm de-a lungul, multe așa amănunte în ultimii ani, dar ce-a făcut mai recent, cazul acesta. Ca pe urmă să primim un telefon de la [mareșalul] Greciko că tov. Hrușciiov a hotărât să ridicăm capacitatea de luptă [...] Ca pe urmă să-i mai dea încă un ordin

²⁵ Idem, *Fond Microfilme*, rola P II 5.1373; Idem, *Fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 34-35.

reprezentanților [sovietici] de aci, care sunt câțiva la număr; la generalul ăsta care e aici, îi dă: Verifică dacă ministru a luat măsuri (subl. n.)”.

Discursul generalului Ion Tutoveanu a fost întrerupt de Leontin Sălăjan, care a dorit să precizeze următoarele idei: „*Bineînțeles că noi ne-am dat seama de toate problemele acestea, cum se petrec și nu ne-am prea omorât cu executarea ordinelor lor. Am raportat la partid. Ba mai era... să începem niște mișcări de trupe de la Dorohoi la Fălticeni, de la Fălticeni la Oradea, să fie mișcare, să nu stai pe loc. Bineînțeles că măsuri de acestea nu puteau să fie executate, căci nici nu le-am executat, aveam alte treburi. Dar iată-le amestecul tovarăși, iată sigur despre comandantul său o să vă mai spunem noi câteva lucruri, se găsesc multe; că nu-i nici un comandament unit (Comandamentul Forțelor Armate Unite al O.T.V. – n.n.), numai unit nu e pentru că în fond o organizație în mâna unui stat care să te țină pe tine mână cum s-ar zice așa. Asta-i toată socoteala (subl. n.)”²⁶.*

Problemele din aviația și marina militară românească

După cum am menționat, în perioada 28-29 martie 1961, a avut loc la Moscova o reuniune a Comitetului Politic Consultativ al O.T.V., unde s-a analizat specializarea în producția militară a țărilor din alianță, în scopul organizării sale pentru perioada 1962-1965. Din partea României a participat o delegație compusă din Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer, Corneliu Mănescu, Gheorghe Gaston Marin, Leontin Sălăjan, precum și generalii Teodor Paraschiv și Vasile Ionel (ca membri ai aparatului tehnic). Inițial, generalul Leontin Sălăjan prezentase, în raportul său din 22 martie 1961, modul de reorganizare și dotare a Forțelor Armate ale R. P. Române, în conformitate cu recomandările făcute de către mareșalul Andrei Grecikola, convocările de la Moscova (octombrie și noiembrie 1960) și în timpul vizitei efectuate la București de comandantul Forțelor Armate Uniteale O.T.V. (17-19 februarie 1961)²⁷.

După un an de zile, la consfătuirea miniștrilor Apărării ai statelor din O.T.V. (Praga, 30 ianuarie – 1 februarie 1962), mareșalul Serghei Biriuzov (comandant al Apărării Antiaeriene a Teritoriului al URSS) a amintit faptul că armatele din alianță aveau încă în dotare avioane de vânătoare MiG-17 (uzate moral) și era necesară înlocuirea lor²⁸. Cu toate acestea, liderii militari de la

²⁶ Idem, *fond Microfilme*, rola P II 5.1373; Idem, *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 115-117.

²⁷ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 2/1962, ff. 1-13. Vezi și Petre Opriș, Laura-Antoaneta Sava, *op. cit.*, pp. 256-269.

²⁸ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 2/1962, f. 2. Pentru întregul document, vezi Petre Opriș, Laura-Antoaneta Sava, *Rachetele din România: un pericol pentru Uniunea Sovietică sau statele europene occidentale?*, în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 25, București, Editura Academiei Române, 2011, pp. 199-209.

Moscova ar fi dorit, în anul 1962, ca armata română să cumpere în continuare aparate de tipul MiG-17.

Doi ani mai târziu, colonelul inginer Ștefan Ispas a menționat despre situația respectivă într-o notă întocmită pentru ședința plenară a activului de partid din armată (București, 6 mai 1964), astfel: „În 1962, URSS, prin Consiliu[l de Ajutor Economic Reciproc] a propus și a făcut presiuni să luăm avioane vechi MiG-17 pe care ei le scoteau din dotare, dându-ne ex[e]mplu pe bulgari, care au luat”²⁹.

Alte aspecte privind problemele existente în domeniul colaborării militare dintre România și URSS au fost consemnate de colonelul inginer Ștefan Ispas, pentru aceeași reuniune, astfel: „Ne-au dat teh[nică] de aviație și documentația de reparație au dat-o la 2-3 ani (caz[ul] motor[ului] RD-9 B) și nu ne-au dat piese de schimb.

– Rulmenții speciali de aviație, deși tehnica era de la ei și ei erau obligați să ni dea, totuși, după 14 ședințe la Moscova la diferite organe și chiar la uzină, n-am obținut de la ei decât o mică parte;

– În același timp, la bulgari le-au livrat toate reperatele în cantități foarte mari (La Uz[ina] de reparații motoare din Plovdiv, noi am văzut în magazie 200 de buc[ăți] de rulmenți, din care nouă, cu mare greutate, [sovieticii] ne-au dat 30);

– Ne oferă acum avioane [MiG] 21 FP (corect: PF – *n. n.*), dar fără elementele necesare ducerii luptei în condiții deosebite și când ei au deja alte avioane interceptoare (La 1 mai [19]64 au defilat [avioane] interceptoare fără pilot) (*sic!*);

– Cazul consilierului [militar sovietic de la] C.A.A.T. (Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului – *n. n.*), care, la o aplicație, nu s-a informat complet asupra funcționării fotomitralierei de pe av[ionul] MiG-19 și a raportat date eronate;

– P[en]tr[u] producția actuală de tehnică [în România], după licență sovietică, cu f[oa]rte mare greutate și numai la repetate intervenții [sovieticii] trimit completările la documentație, buletinele de modificări etc.;

– Specialiștii pe care-i trimit [sovieticii] nu sunt pregătiți (caz [:] Uzina 2 Brașov și Combinatul chimic Făgăraș)³⁰.

Aceste exemple negative nu au fost singulare. La aceeași reuniune a activului de partid din armată, generalii-maiori Vasile Alexe și Ion Stoian au menționat faptul că patru avioane MiG-21 F-13 nu erau utilizate în România de cinci luni din cauza defectării unor pompe de presiune și livrarea lor de către sovietici întârzia foarte mult. Comandantul Apărării Antiaeriene a Teritoriului a susținut, de asemenea, că aproape 100 de motoare RD-9 B, utilizate de avioanele de vânătoare MiG-19, nu au fost reparate deoarece uzina din Bacău nu a primit

²⁹ S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, f. 323.

³⁰ *Ibidem*, ff. 322-323.

din URSS o carte în care era descris modul de reparare (așa-numita „Cartea 8-a” a fost găsită întâmplător la Budapesta de generalul Ion Ioniță)³¹.

La rândul său, generalul-maior Ion Stoian a declarat că piloții nu zburau cu MiG-21 F-13 în România din cauza faptului că URSS nu a livrat toate căștile speciale de zbor pentru acel aparat, iar documentația necesară exploatarei și întreținerii unor stații de radiolocație și a unui atelier de verificare a rachetelor de bord pentru avioane a fost primită în primul caz doar parțial, iar în cel de-al doilea caz, cu întârziere³².

O altă problemă a fost semnalată de generalul-maior Vasile Cutoiu. Șeful de stat major al Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului a afirmat faptul că sovieticii au solicitat să se permită însoțirea țintelor aeriene până la București de către avioanele de vânătoare ale Armatei 8 A.A.T. a URSS, în cursul unei aplicații de apărare antiaeriană a teritoriului. Autoritățile române au respins cererea respectivă, însă au permis aterizarea în România a 42 de avioane bulgare, deși situația tactică nu impunea acest lucru³³.

Denumită codificat „NADIOJNÎ SCIT” („Scutul de nădejde”), respectiva aplicație s-a desfășurat în perioada 16-17 martie 1964, sub conducerea mareșalului de aviație Vladimir Aleksandrovici Sudeț – aflat în Punctul de comandă A.A.T. din orașul Kiev. La manevre au participat trupe de apărare antiaeriană ale R. P. Române, R. P. Bulgaria și R. P. Ungare, Armata 8 A.A.T. a URSS, precum și forțele și mijloacele de apărare antiaeriană ale Grupului de Trupe de Sud al URSS (staționat pe teritoriul Ungariei). Unitățile românești au fost comandate, în acel exercițiu, de către generalul-locotenent Ion Ioniță, care a aplicat întocmai planul sovietic: trecerea în capacitate de luptă completă a trupelor de apărare antiaeriană ale statelor membre ale O.T.V.; ducerea acțiunilor de luptă pentru respingerea inamicului aerian; refacerea capacității de luptă a trupelor proprii și pregătirea acestora pentru continuarea acțiunilor. Zborurile de luptă ale inamicului s-au desfășurat în cadrul a trei lovituri aeriene, începând de la 16 martie 1964 (ora 14.30), până la 17 martie 1964 (ora 10.30) – 207 avioane-țintă evoluând în spațiul aerian al României. Bilanțul general al aplicației a avut loc la 19 martie 1964, la Kiev³⁴.

La aceeași reuniune din luna mai 1964, a activului de comandă și de partid din armată, contraamiralul Grigore Marteș a menționat dificultățile întâmpinate de marinarii români în perioada de funcționare a „Sovromtransport” (19 iulie 1945 – 18 septembrie 1954) și „Sovromnaval” (15 august 1952 – 18 septembrie 1954), astfel: „Noi am avut foarte mari greutăți în construcția și reparația navelor marine (*sic!*) militare, când șantierele erau organizate sub această formă de proprietate socialistă a două state. În special construcția

³¹ *Ibidem*, ff. 210, 231.

³² *Ibidem*, ff. 231-232.

³³ *Ibidem*, f. 257.

³⁴ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 6/1964, ff. 1-2.

docului plutitor a durat mai mult de trei ani ca urmare a atitudinii de neînțelegere a conducerii Sovromurilor din acea vreme. A trebuit vreo lună de zile numai să pătrundem la cel mai înalt for al sovromurilor, tovarășul [director general al „Sovromtransport”] Evdokimov. După ce am pătruns la dânsul, ne-a trimis la șantier. La șantier, proiectul care fusese lucrat în țară la noi, pur și simplu, fără să se fi uitat cineva pe el, ne-a fost respins și a fost considerat ca fiind fotografie, s-a spus «după asemenea fotografii nu se pot face construcții». Ni s-a recomandat s-o trimitem la Leningrad. Am trimis-o la Leningrad, ca de acolo să se întoarcă cu concluzia că este un proiect bun»³⁵.

La rândul său, generalul Leontin Sălăjan s-a referit pe larg la achiziționarea tehnicii de luptă pentru patru regimente românești de rachete antiaeriene, la sfârșitul anilor 1950, precum și la problemele apărute în momentul importării avioanelor de vânătoare MiG-21 din URSS (începând din 1962)³⁶. În final, armata română a primit 38 de aparate MiG-21 PF, în două etape (14 avioane la 20 ianuarie 1965 și 24 de aparate la 18 iulie 1965), iar problema menționată de ministrul român (existența unei versiuni modernizate a MiG-ului 21 PF) a fost rezolvată de autoritățile de la Moscova tot în anul 1965, când s-au livrat României primele MiG-21 PFM. Acestea au intrat în serviciul operativ în următorul an – prima escadrilă, alcătuită din 12 aparate, fiind gata pentru executarea misiunilor de luptă la 1 ianuarie 1966.

Deși generalul Leontin Sălăjan a amintit, la 6 mai 1964, despre problemele apărute la livrarea avioanelor MiG-21 PF pentru armata română, același ministru nu s-a opus în anul următor, când Comandamentul Forțelor Armate Unite ale O.T.V. a organizat un antrenament comun al forțelor aeriene din România, Ungaria și Uniunea Sovietică (exercițiile având loc în perioada 20-30 aprilie 1965), iar un grup alcătuit din 27 de piloți români și comandat de colonelul Mihai Ferezan (comandant al Regimentului 57 Aviație Vânătoare de la baza „Mihail Kogălniceanu”, 1962-1966) a executat trageri cu rachete aer-aer, montate pe avioane MiG-21 F-13, în poligonul Centrului de instrucție de la Astrahan (URSS, mai 1965)³⁷.

Concluzii

Declarația Plenarei lărgite a Comitetului Central al P.M.R. din aprilie 1964 a constituit un corolar al noii poziții adoptate de regimul comunist de la București față de Uniunea Sovietică. Fără a se dezice de preceptele sistemului de conducere totalitar, liderii politici și militari din România au afirmat mai curajos câteva idei principale despre identitatea națională și problemele înregistrate în acest sens în ultimii ani, deși relațiile politice, economice, diplomatice și militare

³⁵ S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, f. 220.

³⁶ *Ibidem*, ff. 154-156; Petre Opreș, Laura-Antoaneta Sava, *Un document inedit despre reorganizarea armatei române (martie 1961)*, în *op. cit.*, pp. 251-252.

³⁷ A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R.* – *Cancelarie*, dosar nr. 194/1965, ff. 40, 42.

din această parte a Europei erau dominate categoric de hotărârile liderilor politici și militari de la Kremlin. Hotărârile adoptate la Plenara C.C. al P.M.R. din aprilie 1964 au aparținut unui for lărgit al comuniștilor români și conducătorul acestora nu avea cum să fie învinuit de sovietici pentru faptul că ar fi hotărât de unul singur într-o problemă așa de importantă.

Folosind din plin expresiile stufoase, cei care au redactat Declarația respectivă au făcut o serie de referiri critice destul de străvezii la adresa Moscovei, fapt ce a permis apoi generalilor și ofițerilor români să discute într-un cadru mai larg despre problemele înregistrate în relațiile militare dintre România și URSS. În același timp, autorii Declarației s-au ferit de teribila acuzație de „fracționism”, care ar fi condus la o posibilă excomunicare a României din lagărul sovietic – așa cum s-a întâmplat cu Albania în 1961. Totodată, liniile de acțiune generală politică, economică, militară și diplomatică, urmate de regimul comunist de la București, erau incompatibile cu revenirea la economia de piață și la capitalism. Gheorghe Gheorghiu-Dej a încercat, în aprilie 1964, să obțină o autonomie sporită în cadrul lagărului sovietic, în paralel cu menținerea sistemului comunist totalitar în România, iar generalii și ofițerii armatei române au acționat într-un mod mimetic, în limitele impuse de liderul suprem al Partidului Muncitoresc Român.

ANEXA 1

6 mai 1964, București.

Informațiile prezentate de generalii Vasile Ionel și Leontin Sălăjan la reuniunea activului de partid din armată, referitoare la discuțiile care au avut loc la ședința Comitetului Politic Consultativ al O.T.V. (Moscova, 26 iulie 1963), rezultatele dorite de sovietici în domeniul pregătirii teritoriului României pentru apărare, precum și despre achiziționarea unor licențe de fabricație pentru produsele militare.

[*Generalul-maior Vasile Ionel:*] Personal, fac parte din delegația țării noastre în comisia permanentă C.A.E.R. pentru industria de apărare. Nu o dată s-au remarcat încercări de a se propune hotărâri cu care nu eram de acord. Nu o dată am întâlnit situații de a fi puși în fața unor propuneri ale delegației sovietice sau Secretariatului comisiei fără să le fi cunoscut din vreme și fără să fi fost cunoscute de conducerea noastră, pentru a avea pregătit un punct de vedere aprobat.

Regulile de procedură însă după care se conduce comisia și C.A.E.R.-ul sunt acceptate de comun acord. Ele nu admit așa ceva.

Am primit recent un material al Secretariatului comisiei C.A.E.R. pentru industria de apărare prin care se propune metodologia de lucru în grupele de lucru temporare. Este strecurat însă în acest material un paragraf care prevede că

secretariatul poate convoca specialiști din țările membre la consfătuiri și discuta unele probleme, fără însă ca materialul să fi fost trimis din timp în fiecare țară pentru studiu și pregătire. După discutarea între specialiști, secretariatul își rezervă dreptul să supună aprobării comisiei rezultatul acestor discuții, dar fără ca mai înainte să-l fi trimis țărilor.

Fără discuții că nu suntem de acord cu acest mod de lucru.

Vor spune că ne opunem operativității în rezolvarea problemelor. Noi însă dorim sincer să rezolvăm cât mai bine problemele, și așa cum ne învață și educă partidul, dorim ca activitatea să fie cât mai rodnică.

Pentru aceasta însă, nu putem să discutăm și să luăm hotărâri în probleme pe care nu le-am studiat, pentru care nu ne-am pregătit. Vrem și facem totul ca hotărârile să fie raționale și îndeplinite. În privința aceasta nu se poate cu nimic imputa țării noastre. Aceste lucruri se manifestă într-un organ al C.A.E.R.-ului. Dar am fost prezent la o asemenea situație în cel mai înalt for al Tratatului de la Varșovia, sesiunea Comitetului Politic Consultativ din iulie 1963. Aș vrea să relatez fără multe amănunte acest eveniment care, pentru mine, a fost și rămâne un exemplu de conduită, de modul înțelept în care conducătorii partidului nostru au analizat și lămurit în comitet o problemă. S-a propus spre analiză și aprobare direct în ședință, de către tovarășii sovietici, o acțiune foarte importantă, fără să se fi cunoscut din timp conținutul ei de către țările membre. Dar aceasta ar fi atras după sine asemenea cheltuieli care, chiar fără calcule precise, arătau influența negativă, serioasă asupra dezvoltării economiei naționale a țărilor.

Intrând în seara zilei în posesia proiectului de hotărâre, din însărcinarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, tovarășul ministru Sălăjan l-a analizat cu mareșalul Greciko în dimineața zilei în care urma să aibă loc sesiunea. Acesta a fost de acord cu observațiile noastre, le-a găsit întemeiate și s-a obligat să refacă proiectul de hotărâre în ideea celor puse de acord. În realitate, proiectul a rămas același în conținut, dar modificat pe ici, pe colo ca formă (o intervenție [din sală]: «numai că nu în părțile esențiale»).

Deși toate celelalte delegații, în cuvântul pe care l-au avut, au fost de acord cu acest proiect când s-a supus aprobării, delegația noastră a avut obiecțiuni. Aceleași obiecțiuni care au fost expuse și mareșalului Greciko. Tovarășul Gheorghiu și tov. ministru Sălăjan au argumentat cu claritate și calm motivele pentru care delegația noastră propune să nu se adopte o hotărâre în forma în care a fost prezentată. Tovarășul Gheorghiu a subliniat [:] «Nu suntem împotriva unor asemenea măsuri propuse de Comandamentul Forțelor Armate Unite. Dar încă nu știm ce reprezintă ele pentru economia țării noastre, vor putea ele să fie îndeplinite în termenele propuse sau nu? Noi dorim ca hotărârile luate să le îndeplinim întocmai, dar nu putem să ne obligăm că vom îndeplini o hotărâre ca aceasta, fără să știm ce înseamnă».

(Tov. ministru (generalul de armată Leontin Sălăjan – *n. n.*) intervine și arată că era vorba de pregătirea teritoriului și asigurarea unor rezerve, erau niște

lucruri, tovarăși, de care, de la prima vedere, puteai să-ți dai seama că nu sunt reale, schimbarea gabaritului la trenuri, schimbarea tunelurilor, mărirea lor, dublarea tuturor podurilor, niște chestii, tovarăși, care nici în 50 de ani n-ai să poți să le realizezi. Și vroiau ca până în '70, cu dată de acuma să fie rezolvate. Păi se poate asemenea lucruri? Câtă ușurință! Am vorbit cu ei [:] «tovarășe, gândiți-vă puțin, la ce vă folosește că semnăm noi documentele acestea, care nu sunt posibile», «ai dreptate» [ar fi spus mareșalul Andrei Greciko], numai că a doua zi a continuat: «niște rezerve acolo», de te speriai, că nu pot să fie, nici ei nu sunt în măsură să ne livreze, să ajute, nici noi, economia noastră, nu mai vorbesc de alții. Nu le-au executat nici pe cele care le-au hotărât mai înainte, așa că despre asta e vorba și multe altele, că de fapt obiceiul ăsta, într-adevăr, aici într-o bună măsură au dreptate cei care-i acuză de baghetă, socoteau așa [:] «dăm din mână și toți sau dorm, sau ce se întâmplă, dar dau din cap acolo la masă că sunt de acord, gata, am semnat, toată lumea-i de acord». Iei asemenea hotărâri de importanță, tovarăși, păi astea trebuie să le studiezi. Noi am propus pe urmă să ne dea răgaz 1 an de zile și încă nu știm, tovarăși, în ce măsură vom fi să abordăm toate aceste probleme și ei vor să hotărască așa, în câteva minute. Și a trebuit în ședință, lucru care nu era obișnuit, era toată lumea mirată, când eu, cu permisiunea tov. Gheorghiu, am cerut cuvântul și am spus: «Noi nu suntem de acord»).

Așa cum a completat tovarășul ministru, după expunerea observațiilor delegației noastre a luat primul cuvântul tov. Hrușciiov și a spus (era șeful delegației care propusese o asemenea hotărâre) [:] «Tovarășii români au perfectă dreptate, așa este. Proiectul de hotărâre nu corespunde». De unde până atunci toate celelalte delegații fuseseră de acord și erau cu mâna ridicată pentru a vota, au renunțat imediat la prima părere și au fost de acord cu observațiile făcute de conducătorii noștri. (aplauze)

Ca o completare la această relatare, delegația Republicii Populare Ungare, nu numai că fusese de acord cu conținutul inițial al hotărârii, dar a adus și felicitări și mulțumiri comandantului suprem pentru măsurile pe care le inițiasse. În octombrie 1963, când s-au discutat concret măsurile ce fuseseră propuse de Comandamentul Forțelor Armate Unite în iulie, după ce au avut posibilitatea să calculeze cu creionul ce reprezintă valoric și pentru economia țării, reprezentanții lor militari au spus: «dar noi, tovarăși, nu putem face nimic din ceea ce ni se recomandă», deși înainte erau de acord. Deci Comandamentul Forțelor Armate Unite a mai inițiat asemenea măsuri, care însă până la urmă au pus în grea situație țările care le-au acceptat.

De exemplu, în 1961, [sovieticii] au recomandat și Republica Populară Polonă și Republica Socialistă Cehoslovacă au acceptat ca să se producă în cooperare un transportor blindat mijlociu „Scot” (corect: OT-64 SKOT, acronimul provenind de la expresia poloneză „Średni Kołowy Opancerzony Transporter” și expresia sa identică, din limba cehă, „Střední Kolový Obrněný Transportér”, adică transportor blindat mijlociu, pe roți – *n. n.*). În același timp,

am primit și noi specializarea în producția unui tip de transportor blindat mijlociu, noi l-am numit „Tap-63” (transportorul sovietic BTR-60 P, a cărui licență de fabricație a fost solicitată de Ion Gheorghe Maurer într-o scrisoare trimisă lui Nikita Hrușciiov la 15 aprilie 1961 – *n. n.*). Republica Populară Polonă și Republica Socialistă Cehoslovacă au cheltuit împreună cca 1 miliard de zloți și coroane pentru organizarea producției. Au realizat prototipul și l-au supus spre a fi aprovizionat de celelalte țări (*sic!*). Am realizat și noi un prototip, pe care l-am supus omologării. Din încercările experimentale a rezultat că al nostru este mai bun. În 1964, deci după ce Republica Populară Polonă și [Republica Socialistă] Cehoslovacă au făcut asemenea cheltuieli, ca cele de aproape 1 miliard [de zloți și coroane], au creat capacități care să asigure necesarul tuturor țărilor, Comandamentul Forțelor Armate Unite, același care a insistat începând din 1961 până în 1963 să se producă acest transportor în Polonia și Cehoslovacia, vine și spune că transportorul „Scot” (corect: OT-64 SKOT – *n. n.*) nu mai este bun. Și dacă-l recomandă, atunci îl recomandă numai pentru înzestrarea Armatei Polone și [armatei] Cehoslovace. Pe bună dreptate, aceste două țări se întrebă: «dar de ce e bun pentru ei și nu este bun și pentru alții? De ce li s-a recomandat și impus să cheltuiască atât de mult, ce vor face cu capacitățile create?». Dă și un exemplu, tovarășii sovietici vor un organ unic de planificare, în care să dicteze mai ușor, dacă însă acest organ va repeta greșeli de asemenea natură ca aceasta – exemplul mic cu transportorul blindat, cum se va proceda, ce se va întâmpla dacă asemenea greșeli se vor produce, se va încerca remedierea lor. Remedierea va fi prin măsura care va fi dictată, «țările, asigurați-vă cu acest transportor!» în probleme de tehnică militară (*sic!*). E un exemplu care dovedește că aceste organe unice de planificare, organe suprastatale, este total împotriva dezvoltării economiei naționale și a intereselor popoarelor din țările socialiste (*sic!*).

Tovarăși, asemenea exemple sunt multe. Alți tovarăși care vor lua cuvântul, vor putea să completeze și cu altele.

Tovarăși, am avut marea cinste de a participa la ședințele Plenarei lărgite a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, vă spun sincer, am simțit și simt un sentiment de mândrie că sunt membru al Partidului Muncitoresc Român, care manifestă atâta grijă și preocupare pentru soarta poporului nostru, pentru mișcarea comunistă internațională, atât de credincios marxism-leninismului, atât de unit în vederi și acțiuni, atât de strâns în jurul Comitetului Central al Partidului, al Biroului Politic în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej. (Aplauze)”.

- S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 95-99.

ANEXA 2

6 mai 1964, București.

Informațiile prezentate de contraamiralul Grigore Marteș și generalul Leontin Sălăjan la reuniunea activului de partid din armată, referitoare la achiziționarea de tehnică de luptă sovietică pentru marina militară română.

„[*Contraamiralul Grigore Marteș:*] Așa, de exemplu, este cunoscut faptul că ni s-a recomandat uneori să achiziționăm tehnică militară care nu se prezintă la nivelul tehnicii mondiale. Chiar nouă, marinarilor, ni s-a propus să achiziționăm complexul SOPKA. Eu personal am fost trimis să discut problema aceasta la Sevastopol și când am arătat că nu sunt împuternicit să discut asemenea problemă (*sic!*), au căutat să mă convingă că este un complex foarte bun, că l-au luat și bulgarii.

[*Generalul Leontin Sălăjan:*] De ce e vorba, tovarăși, de SOPKA. E o baterie de rachete de coastă, însă a[le] cărei caracteristici nu corespundea[u]. Ea corespundea pentru locuri unde aveau un mal mai înalt. Ea atunci putea fi folosită cu toată capacitatea ei, cu toate caracteristicile. Ori, la noi știți, malul este oricum totuși destul de jos. Și noi am spus treaba asta [:] «tovarăși, totuși nu corespunde, nu-i păcat, poate că în altă parte lipsește». Ne-am dus la tovarășul Hrușciiov, când ne-a primit, însă cu un an înainte, iarăși: «a, avem un armament extraordinar Sokasa (corect: SOPKA – *n. n.*)» și pe toate căile m-a prelucrat. Până la urmă am spus «nu luăm!» și n-am luat. Dar când ne-a oferit navele alea (tov. Marteș [:] «Elefant»), niște nave vechi, care ne-ar fi mâncat banii și submarine cam tot de felul acesta, vechi, pe care noi le-am dat la fier vechi, că erau niște sicrie plutitoare. Alea le-au dat bulgarilor, pe care îi costă câteva milioane de lei numai întreținerea și repararea lor și nu-s bune de nimic, sunt cu totul întârziate, înapoiate³⁸.

- S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 220-221.

³⁸ Despre navele sovietice menționate de Leontin Sălăjan și Grigore Marteș se cunoaște faptul că au fost propuse la 17 ianuarie 1958, de premierul sovietic Nikolai Bulganin, pentru a fi închiriate României în cursul anului 1958 (trei submarine mijlocii „Proiect 613”, construite în 1955, cu propulsie clasică și două nave de escortă „Proiect 50”, fabricate în anul 1956). Marian Moșneagu, *Submarinele României*, în: „Marina Română”, anul XVIII, nr. 2 (124)/2008, p. 52. *Apud* Marian Tănase, *Programul naval național de înzestrare a marinei militare cu submarine în perioada apartenenței României la Tratatul de la Varșovia*, în: „Anuarul Muzeului Marinei Române – 2012”, tom XV, Constanța, Editura Muzeului Marinei Române, 2012, p. 315.

6 mai 1964, București.

Informațiile prezentate de căpitanul de rangul I Ioan Negoită la reuniunea activului de partid din armată, referitoare la achiziționarea de tehnică de luptă sovietică pentru marina militară română.

„[Căpitanul de rangul I Ioan Negoită:] Pe timpul cât am fost la studii în URSS, m-am lovit de împărțirea elevilor în elevi proveniți din țările surori (Bulgaria și apoi China) și elevi din țările prietene (restul). [...]

De asemeni, o altă atitudine era aceea că nu ni se preda chiar acel material pe care noi îl avem în dotare, spunând că este secret pentru noi. Așa, spre exemplu, fiind la Școala [de ofițeri de marină] din Baku, în anul 1950 am cerut să ni se predea *mina A.M.D., pe care o aveam în țară în dotarea Marinei* (dar bineînțeles fără instrucțiuni). Nu s-a făcut acest lucru. Același lucru s-a repetat cu *aparatura de recunoaștere NIHRUM și de cercetare de radiolocație MACITA*, în anul 1960, la academia din Leningrad. Ce fel de colaborare, ce fel de ajutor frățesc poate fi acesta, când ți se dă material, nu ți se dau instrucțiuni și nici nu ți se predă la școală sau academie? *De ce ți se mai dă acest material? Numai pentru a lua valută pe el și pentru a nu-l putea folosi sau să-l folosești fără instrucțiuni și atunci să spui că românii nu pot exploata tehnica nouă? Sau pentru a ține mereu specialiștii sovietici pe lângă tine?* [...]

Un alt exemplu îl constituie *bateriile de artilerie de coastă*. În anul 1954 am făcut parte din comisia de recepție a acestor baterii. Am cerut să ne arate caietele de sarcini, condițiile de recepție și condițiile prevăzute în proiectele de execuție pentru aparatura de transmisiuni. *Primul cuvânt care ni l-au spus specialiștii sovietici a fost acesta: «Nu aveți încredere în noi?»*. Eu le-am arătat că aceeași întrebare o pot pune comisiile de recepție a diferitelor obiective în URSS, ori după câte știu eu acolo recepția unei nave, care este asemănătoare unei baterii [de] A[rtilerie de]. C[oaastă]. durează 6-7 luni de zile. Pe timpul recepției, continuu veneau și spuneau [:] *«ce mai verificați [?] totul este după norme, semnați actele»*. *Dar realitatea a fost alta*. Am găsit derogări de la proiect (repartitoarele de la centralele telefonice au fost executate de tip neprotejat, deși trebuiau să fie protejate contra umezelii, rezistența de izolare a unor cabluri era slabă, lipsuri din piesele de schimb). Unele din aceste lipsuri, deși au fost trecute în listele de remedieri, totuși nu s-au executat până la desființarea acestor baterii. Din această cauză, multe cable (*sic!*) au fost compromise și *instalația nu a funcționat în bune condițiuni*. *Mai mult, pe timpul exploatării au apărut defecțiuni care au fost făcute în timpul montajului* (la b[a]l[t]e[r]ia MIDIA, o mufă de cablu nu a fost umplută cu bitum și a luat apă, lucru care la noi – poate cuvântul este tare – se categorisește drept sabotaj). *Cum se pot toate acestea împăca cu insistențele specialiștilor sovietici și în special ale consilierului «semnați, ce mai controlați, vă îndoțiți de noi?»*.

Un alt fapt îl constituie *construirea dragoarelor de radă în anii 1957-1959*. Ne-au spus că ne dau aparatura cea mai nouă pentru ele. Da[r] *ne-au dat stații de hidrolocație care în 1960 nu se mai fabricau, iar în 1963 ne spun: «nu vă mai dăm piese de schimb fiindcă nu mai fabricăm nici o piesă pentru aceste stații»*. Ne întrebăm pe bună dreptate [:] *«nu cumva ne-ați dat stațiile ca să scăpați de ele și să ne luați banii [?] Ce facem noi cu ele fără piese de schimb?»*.

De asemeni, principiul contractării unor materiale este foarte interesant. Ni se oferă diferite stații, dar fără să spună care sunt caracteristicile lor tehnico-tactice, fără să spună cât se vor mai fabrica ele și piese de schimb pentru ele. Asta înseamnă cam așa: *«cumpărați materialul, după câțiva ani vă trimitem descrierile și atunci o să vedeți cât sunt de bune și la ce sunt bune, iar într-o bună zi nu vă mai dăm piese pentru ele»*. Iată exemplul de colaborator, de grijă pentru întărirea capacității de apărare a întregului lagăr socialist, a tuturor armatelor țărilor participante la Tratatul de la Varșovia.

Aș mai vrea să mai dau un exemplu de modul de tratament egal între URSS și R.P.R. În anul 1959, fiind la Leningrad, la studii, în cadrul grupei de români din acest oraș s-a petrecut următorul lucru. *O studentă română s-a căsătorit cu un student sovietic. I s-a spus imediat [:] «trebuie să iei cetățenia sovietică»*. Asta ce însemna [?] Însemna ca în locul bursei de 800 ruble pe care i-o da statul nostru, să primească doar 240 ruble bursă de la statul sovietic. Sigur că *acest lucru nu convenea tinerei perechi și atunci a intervenit ca să-și păstreze cetățenia română*. Nu s-a aprobat și după câte știu *căsătoria s-a desfășurat*. Cum se împacă acest lucru cu toleranța noastră față de *soțiile ofițerilor noștri căsătoriți cu cetățene sovietice*, cum se explică îndemnul (și chiar amenințările) pe care le face Consulul sovietic din Constanța, ca acestea *să nu-și schimbe cetățenia?* (subl. n.)”.

- S.I.A., *fond Direcția Superioară Politică a Armatei*, dosar nr. 10976, ff. 442-444.

THE REACTIONS OF THE ROMANIAN GENERALS AFTER “THE DECLARATION OF INDEPENDENCE” OF APRIL 1964

(Abstract)

Few days after the meeting of Central Committee of the Romanian Workers' Party (15-22 April 1964) it was held a meeting of the military and party leaders from the Romanian Army (Bucharest, 4-6 May 1964). On that occasion, Generals Leontin Sălăjan and Ion Tutoveanu hardly criticized the Soviet interference committed in the Romanian Army and they referred in particular to the nuclear missiles installed by the Soviets in Cuba, in 1962. At the same time, other generals and officers mentioned some military problems recorded in the relations between Romania and the USSR, in 1950-1964 periods.

Keywords: ammunition, army, Romania, the Soviet Union, Warsaw Treaty Organization, weapons.